

La tradició romanística com a
criteri exegetíc del Dret civil català:
el termini per practicar inventari als
efectes de detreure la quarta
falcídia

Maurici Pérez Simeón

Facultat de Dret
Universitat Pompeu Fabra

328

Abstract

La SAP Barcelona de 24 de gener de 2005 recorre a la tradició jurídica catalana –en aquest cas formada íntegrament per la tradició romanística– per determinar el dia inicial del termini per fer inventari establert per l'art. 199 CDCC als efectes de detreure la quarta falcídia. L'anàlisi del Dret romà resulta útil per determinar el moment de la delació de l'herència, una expressió que resta indefinida en la CDCC però, per contra, la regulació específica de l'inventari prevista al Codex de Justinià resulta inaplicable com a criteri exegetic ja que, en aquest punt, hi ha una deliberada ruptura entre el Dret precompilat i la regulació de la CDCC, com també del CS. Aquestes circumstàncies permeten avaluar, partint d'un cas concret, els límits dins dels quals la tradició jurídica pot operar com a criteri interpretatiu privilegiat del vigent Dret civil català.

Sumari

- 1. La tradició històrica com a criteri exegetic del Dret civil català**
- 2. El cas de la SAP Barcelona de 24 de gener de 2005**
- 3. La procedència de la detracció de la quarta falcídia, tenint en compte els valors provats del cabal relicte**
- 4. L'argumentació de la Sentència relativa a la necessitat d'inventari**
- 5. La tradició romanística considerada per la Sentència: el moment de la delació en el Dret romà-justinianeu**
- 6. La pràctica d'inventari als efectes de la detracció de la quarta falcídia en el Dret romà-justinianeu**
- 7. Conclusions**

1. La tradició històrica com a criteri exegetic del Dret civil català

A l'art. 1 de la Compilació¹ (en endavant, CDCC), vigent fins el dia 31 de desembre de 2003, es donava un valor privilegiat a la tradició jurídica catalana com a criteri integrador i exegetic del Dret vigent, per davant dels principis generals de l'ordenament, que tenien reservat un paper complementari. Aquest valor especial provenia del marc històric particular en què es va produir el procés compilador i també d'un fort arrelament a Catalunya de les idees de l'escola històrica alemanya.

L'art. 111-2 del Codi civil de Catalunya², en vigor des del dia 1 de gener de 2004, ha matisat el valor del Dret històric com a criteri d'interpretació i integració del Dret civil català, supeditant-lo als "principis generals" que informen l'ordenament. Si ens guiem pel preàmbul (secció II, paràgraf 3er), sembla que la causa d'aquest nou matís radica en fer més selectiu el recurs a la tradició jurídica catalana, la qual no podrà ser objecte d' "al·legació indiscriminada". Caldrà veure amb el temps què s'entén exactament amb aquesta expressió en la doctrina i en la jurisprudència, ja que els termes són ambigus.³

Jo crec que la distinció (*discriminatio*) que vol el Codi consisteix en què no es pugui prendre en consideració el Dret històric en aquells casos en els que el legislador mostri una deliberada voluntat d'innovar, de manera que la doctrina de la *iuris continuatio*, reconeguda expressament al citat Preàmbul com a principi informador del Dret civil català, no pugui ser mai un límit a la llibertat per establir normes civils del Parlament de Catalunya, dins del seu àmbit competencial.

Per tant, el paper de la tradició jurídica es veuria redefinit però no relegat: la tradició jurídica catalana seguiria tenint reservat un paper important en el sistema de fonts del Dret civil català, si bé el seu valor seria desigual en funció del tradicionalisme que presenti cada parcel·la del Dret o cada norma concreta.⁴ El Dret històric mantindria un valor primordial per interpretar i integrar aquelles normes i institucions que, per voluntat lliure del legislador, perpetuessin una tradició passada, com succeeix amb gran part del Dret successori o dels Drets reals. En aquests casos caldria considerar la norma vigent, redactada en forma d'article, com un epítom capaç d'evocar

¹ Llei 40/1960, de 21 de juliol sobre la Compilació del Dret civil especial de Catalunya (BOE núm. 175, de 22.7.1960). Els articles citats en el present treball no van quedar afectats per les modificacions introduïdes per la Llei catalana 13/1984 de 20 de març (DOGC núm. 420, de 28.3.1984) de manera que és innecessari diferenciar entre el text originari de la Compilació i el Decret Legislatiu 1/1984, de 19 de juliol, pel que s'aprova el Text Refós de la Compilació de Dret Civil de Catalunya (DOGC núm. 456, de 27.7.1984).

² Llei 29/2002, de 30 de desembre. Primera llei del Codi civil de Catalunya (HDOGCH núm. 3798, 13-01-2003, p. 486; HBOEH núm. 32, de 06-02-2003, p. 4912).

³ Sobre el paper de la tradició jurídica catalana al nou Codi Civil de Catalunya (art. 111-2.2), vid. entre d'altres José Maria PÉREZ COLLADOS (2004) "La tradición jurídica catalana. Valor de la interpretación y peso de la historia" *AHDE* 74, pp. 139 y ss. y Ferran BADOSA COLL (2003) *Manual de Dret civil català*, Barcelona, pp. 92 y ss.

⁴ El nou art. 111-2 del Codi Civil de Catalunya permetrien dur a la pràctica amb més facilitat que l'art. 1 CDCC la proposta de Pablo SALVADOR CODERCH (Com. art. 1 CDCC en Ferran BADOSA I COLL, et al. (1987), *Comentaris a les reformes del Dret civil de Catalunya*, Vol. 1, Barcelona, p. 72) "[...] el recurs al dret històric constitueix ara com ara el criteri natural d'interpretació i integració d'un text legal, la Compilació, elaborat tècnicament a partir de la doctrina de la *iuris continuatio* [...] però tampoc no cal estar per les solucions històriques si l'anàlisi de les disposicions de què es tracti palesa la millor adequació al cas d'altres criteris interpretatius".

una reflexió jurídica secular, la qual hauria de ser presa en consideració a efectes interpretatius i d'integració. Al contrari, quan es pogués constatar en el legislador una voluntat rupturista amb el Dret precedent, la tradició jurídica hauria de retirar-se davant la decisió del Parlament, sense que sigui legítim subvertir per via interpretativa la innovació volguda pel legislador.

Si acolliem aquesta interpretació de l'art. 111-2 del Codi civil de Catalunya, l'anàlisi històrica de les normes i de les institucions civils mantindria tot el seu valor, ja que únicament a partir d'un estudi històric rigorós es podria detectar quines normes segueixen una tradició i quines són fruit d'una deliberada voluntat d'innovar. De fet, la necessitat de discriminar els casos en què la norma respon a una tradició i aquells en què no hi respon obliga a l'interpret a ser especialment curós, ja que una incorrecta anàlisi històrica d'una norma podria implicar la presa en consideració d'un criteri exegetíc equivocac.

La necessitat de ser selectiu en l'al·legació del Dret històric pot observar-se de forma paradigmàtica a la SAP Barcelona de 24 de gener de 2005, en la qual s'analitza, a la llum de la tradició romanística, la regulació del període per formar inventari continguda a l'art. 199 CDCC, als efectes de detreure la quarta falcídia. Aquest cas resulta interessant perquè, tot i tractar-se d'una institució heretada de la tradició romanística, la Compilació va anar més enllà de la mera adaptació a la forma articulada del Dret tradicional, introduint importants innovacions puntuals que obliguen a establir amb màxima precisió els límits en què resulta acceptable el recurs al Dret històric com a criteri exegetíc.

2. El cas de la SAP Barcelona de 24 de gener de 2005

El cas objecte de litigi a la SAP Barcelona, Civil Sec. 1^a, 24.1.2005 (JUR 2005/54679; MP: Enric Alavedra Farrando)⁵ és, en essència, el següent: El dia 18 d'abril de 1980 va morir el Sr. Juan havent atorgat el seu darrer testament el 6 de desembre de 1979. En aquest el testador havia instituït hereus universals els seus fills Juan i Maria, fruit d'un primer matrimoni del causant, i havia llegat a favor de la seva segona esposa Carmen, de la qual no tenia fills, una casa-magatzem, propietat del causant, situada a Canet de Mar.

Oberta la successió, la legatària Carmen va demandar als hereus Juan i Maria al·legant que aquests, sense tenir poder de representació, havien cancel·lat un compte de titularitat de l'actora i havien percebut íntegre el seu saldo de 4.207 €.

Els fills del causant, el Sr. Juan i la Sra. Maria, es van oposar a la demanda i van formular reconvençió, sol·licitant la reducció del llegat de l'actora per inoficiositat i, addicionalment, per detracció de la quarta falcídia, així com l'entrega de 1.803 € que es trobaven en un compte bancari del qual era titular el causant en el moment d'obrir-se la successió i que en data 11 d'agost de 1982 havien estat transferits a un altre compte del què era titular la Sra. Carmen.

⁵ El text íntegre de la resolució pot consultar-se també a *Revista Jurídica de Catalunya. Jurisprudència* 2005 (II), pp. 349 i ss.

Segons es desprèn de les escasses dades que proporciona la Sentència comentada, el Jutjat que va conèixer del cas en Primera Instància va estimar parcialment la demanda dels hereus, condemnant a la legatària a veure reduït el seu llegat en un valor de 120,2 € com a conseqüència de la detracció de la quarta falcídia, absolut a la demandada de les altres peticions. Aquesta decisió no va satisfer a cap de les parts, de manera que ambdues van recórrer en apel·lació davant l'Audiència.

Alguns dels punts controvertits del litigi casi no presenten interès des del punt de vista de l'anàlisi jurídica del cas, de manera que prescindirem d'una anàlisi detallada, remetent al lector a la Sentència. Aquest és el cas del problema relatiu a la titularitat i percepció dels saldos en els comptes corrents (FJ 4^t), que és una qüestió essencialment fàctica i que depèn de la valoració de la prova practicada. És suficient en aquest punt dir que el Tribunal, anul·lant en part la decisió de la Sentència de Primera Instància, va considerar que, efectivament, la legatària Carmen havia retirat els 1.803 € del compte del causant però, en constar l'entrega de 1.202 € als hereus, limita la condemna als 601 € restants. D'altra banda, absol als hereus del pagament dels 4.207 € sol·licitats per la legatària al considerar el Tribunal que el certificat bancari aportat per l'actora conté un error material, de manera que no queda acreditat que els hereus cancel·lessin un compte titularitat de la legatària, Sra. Carmen, ni que en percebessin el saldo.

Tampoc té gaire més interès per a nosaltres la discussió relativa al valor dels béns del cabal relicte, què es redueix a un problema probatori (FJ 2ⁿ *in fine*). N'hi ha prou en mencionar que el Tribunal (confirmant el criteri de Primera Instància) va considerar que el valor net del cabal relicte era de 7.692,95 €, dels quals 5.889,92 € corresponien a l'immoble llegat i els restants 1.803 € al saldo del compte bancari.

Aquesta valoració dels béns del cabal relicte implica la procedència d'una reducció del llegat de 120,2 € per inoficiositat legitimària: la legítima sumava 1.923,24 € (7.692,95 €/4), mentre que als legitimaris els quedaven només 1.803 € (saldo del compte) a títol d'herència. La Sentència comentada condemna, en conseqüència, a la legatària a abonar 60,1 € a cadascun dels hereus en concepte de legítima. En sentit estricte, la legatària no paga la legítima als hereus, ja que, en la seva condició de legatària, no és deutora de les legítimes, però la Sentència sembla assumir que la legatària ha optat per abonar en metàl·lic el valor en què ha de ser reduït el seu llegat per inoficiositat legitimària abans de veure's privada d'una quota indivisa sobre aquest conforme a la facultat prevista a l'art. 142.7 CDCC. Per això la condemna directament al pagament de les mencionades quantitats, conforme a lo sol·licitat pels hereus en el petitum de la seva demanda reconvençional.

L'assumpte realment interessant de la Sentència és el raonament relatiu a la procedència o no de la detracció de la quarta falcídia, tenint en compte, d'una banda, els valors provats del cabal relicte i, de l'altra, el fet que els hereus confeccionessin l'inventari previst legalment després d'interposada la demanda contra ells, uns quants anys després de la mort del causant i de la delació de l'herència a favor seu (FJ 3^r). La Sentència ens il·lustra amb una completa

argumentació històrica, que denota uns més que notables coneixements de la tradició romanística per part del ponent (Sr. Enric Alavedra Farrando).

3. La procedència de la detracció de la quarta falcídia, tenint en compte els valors provats del cabal relicte

El primer problema plantejat és si, atesos els valors provats del cabal relicte, el valor de l'adquisició dels hereus és suficient per impedir, en tot cas, la detracció de la quarta falcídia. En el cas de la Sentència, el cabal hereditari net (7.692,95 €) un cop deduïdes les legítimes (1.923,24 €) suma 5.769,72 €, de manera que la quarta falcídia ascendiria a 1.442,43 € (5.769,72 €/4).

El problema rau en si les quantitats percebudes per l'hereu a títol d'herència i en concepte de legítima absorbeixen el que li pogués correspondre en virtut de la quarta falcídia. Els hereus van sostenir en la seva demanda i en el seu recurs d'apel·lació que tenien dret a la percepció, per separat, de la seva legítima i de la quarta falcídia, mentre que la legatària, la Sra. Carmen, negava que aquest càlcul fos conforme a Dret.

La Sentència comentada desestima els arguments dels hereus basant-se en que l'art. 231 CDCC imposa la imputació a la falcídia de tot allò que s'ha percebut a títol d'hereu, incloses, per tant, les quantitats imputables a la legítima. Això porta a desestimar la possibilitat de detracció de la quarta falcídia arran de la mera valoració del cabal relicte, tan sols considerant procedent la reducció en 120,2 € per inoficiositat legitimària⁶. Aquesta forma de calcular la falcídia és una conseqüència d'haver fet compatibles en la CDCC la quarta falcídia i la legítima (art. 229 CDCC)⁷, en contra del que havia estat la norma en el Dret precompilat (vid. per tots Jaume CÀNCER⁸). Els criteris de càlcul no han variat amb l'art. 279 de la Llei 40/1991 de 30 de desembre, del [Codi de Successions per causa de mort al Dret civil de Catalunya](#) (DOGC núm. 1.544, de 21.1.1992) (en endavant, CS).

El Tribunal hagués pogut posar punt i final aquí a la seva argumentació, ja que la decisió resultaria àmpliament motivada. No obstant això, en el FJ 3^r la Sentència fa referència a les alegacions formulades per la legatària relatives a l'incompliment de les formalitats necessàries per a la detracció de la quarta falcídia, i en concret l'omissió de l'inventari realitzat en temps i forma, segons el previst a l'art. 199 CDCC, aplicable al cas de la resolució comentada.

⁶Aquesta interpretació de l'art. 231 CDCC no és unànime en la doctrina. Vid., per exemple, Josep GASSIOT MAGRET (1980) *Comentarios a la Compilación del Derecho Civil Especial de Cataluña*, Barcelona, 2a ed., p. 273. Si el Tribunal hagués seguit aquest criteri (i els actors reconvençionals haguessin complert amb la resta de requisits legals) la demandada reconvençional hauria estat condemnada a abonar 1.562,63 € als demandants reconvençionals, 120,2 € en concepte de legítima i la resta en concepte de falcídia.

⁷ L'impulsor de la reforma va ser Ramón María ROCA SASTRE (cfr. (1983), *Estudios de derecho civil especial de Cataluña*, Barcelona, § 289 i ss., pp. 656 i ss. Sobre les implicacions del nou règim, vid. Juan Berchmans VALLET DE GOYTISOLO (1984), *Panorama de derecho de sucesiones*, Vol. 2ⁿ (Perspectiva dinàmica), Madrid, , § 239 i ss., pp. 498 i ss.

4. L'argumentació de la Sentència relativa a la necessitat d'inventari

La Sentència estableix, en primer lloc, que la pràctica de l'inventari dins del termini legal és un requisit ineludible perquè l'hereu testamentari pugui detreure la quarta falcídia⁹. En la Resolució analitzada s'argumenta sobre la base de l'art. 199 CDCC, però les seves conclusions es poden traslladar íntegrament al precepte equivalent del CS (art. 230).

La qüestió, per tant, rau en què hem d'entendre per termini legal per inventariar i, més concretament, quin moment ha de prendre's en consideració com a dia inicial del còmput del termini. El punt de partida és el tenor literal de l'art. 199 CDCC, el qual estableix:

“L'inventari haurà de quedar clos dins dels cent vuitanta dies naturals a comptar des de la delació de l'herència a favor del fiduciari, o bé dins un any, si el fideicomitent hagués mort o tingut la seva última residència habitual a l'estranger, o si el fiduciari no residís al domicili on radiqui la major part dels béns hereditaris.”

El precepte està pensat per a l'anomenada quarta trebel·liànica¹⁰, però s'aplica a la falcídia per remissió de l'art. 226.4 CDCC, de manera que ha de llegir-se “hereu” en comptes de “fiduciari” i “testador” en comptes de “fideicomitent”. Per tant, el *dies a quo* per al còmput del termini és el de la delació de l'herència a favor de l'hereu.

La Sentència recorre a la tradició històrica catalana –en aquest punt, a la tradició romanística– per determinar en quin moment s'ha d'entendre deferida l'herència. La Sentència no pot prendre com a punt de referència l'art. 4 CS, que conté una definició clara del moment en què ha de considerar-se deferida l'herència, perquè aquesta norma no té un precedent en la CDCC, que estigués en vigor en el moment de l'obertura de la successió. Podria, sens dubte, haver argumentat sobre la base de la referència indirecta continguda en l'art. 98.1 CDCC però prefereix fonamentar la interpretació del terme “delació”, contingut en el citat art. 199 CDCC, en una anàlisi sumària del sentit d'aquesta paraula en el Dret Romà.

⁸ Jaume CÀNCER, *Variae resolutiones iuris caesarei, pontificii et municipalis Principatus Cathaloniae*, Primera Part, Cap. 2, §§ 24 i 25)

⁹ Aquesta conclusió continua una línia jurisprudència marcada per algunes SSTS (31.12.1891 [cfr. Lluís Puig Ferriol (1974), *El Derecho catalán en la jurisprudencia*, Tom II, Barcelona, p. 499], 7.11.1916 [cfr. Joaquim Franquesa (1925), *La jurisprudencia en el Derecho civil de Cataluña*, Barcelona, 2a ed., pp. 227 i ss.] i 3.6.1967 [cfr. Lluís Puig Ferriol (1970), *El Derecho catalán... cit.*, Tom V, Barcelona, p. 492]. En la mateixa línia vid. STSJ, Sala Civil i Penal, 21.6.1999 (Ar. 8028; MP: Ponç Feliu i Llansa) i SAP Barcelona, Civil Sec. 14ª, 13.9.2004 (JUR 282401; MP: Rosa Mª Agulló Berenguer).

¹⁰ Un nombre important d'autors catalans de l'Edat Moderna van sostenir que el termini per inventariar als efectes de detreure la quarta trebel·liànica no s'iniciava per al fiduciari fins que hagués acceptat l'herència, emparant-se en les paraules “*al temps que accepta l'heretat*” de la constitució de Felip II aprovada en les Corts de Montsó de 1547 i recollida com a constitució 1ª del Títol 8è, Llibre 6è, Volum 1r de les *Constitucions i altres Drets de Catalunya*. Sobre aquesta polèmica cfr. Ramón María MULLERAT BALMAÑA (1971), *La cuarta trebeliànica*, Barcelona, p.113, n.124. Aquesta discussió doctrinal no és traslladable a la quarta falcídia, ja que, la constitució es refereix expressament a la quarta trebel·liànica (“...per lo dret de traure la Trebelianica...”), de manera que, per a la falcídia, regeix exclusivament el Dret comú.

5. La tradició romanística considerada per la Sentència: el moment de la delació en el Dret romà-justinianeu

En el Dret Romà clàssic, tal com exposa amb claredat la Sentència, només existia delació en sentit estricte en la successió dels hereus voluntaris. Els hereus necessaris (entre els que es compten els descendents sotmesos a la pàtria potestat del causant, cridats *sui heredes*, i els esclaus propis del testador manumesos en el testament i instituïts hereus en aquest) adquirien l'herència *ipso iure* en morir el causant, sense que poguessin repudiar-la. Això no obstant, el Pretor concedia a alguns hereus necessaris (els *sui heredes*) la possibilitat de convertir el seu títol hereditari en un títol merament nominal, renunciant mitjançant l'exercici de l'anomenat *ius abstinendi* als beneficis i a les càrregues de l'herència, la qual cosa, en la pràctica, tenia una eficàcia similar a la repudiació d'un hereu voluntari.

Pel que fa als hereus voluntaris, la delació es feia coincidir amb el moment en què l'herència podia ser acceptada. En el Dret republicà es permetia l'addició des de la defunció del causant, tret que existís algun element (condició o terme suspensius, delació per substitució, etc.) que imposés un temps d'espera. Una de les anomenades lleis caducaries¹¹, la Llei *Papia Poppaea* de l'any 9 d.C., va prohibir als instituïts en una part de l'herència en un testament escrit l'acceptació abans de la seva obertura solemne¹². L'acceptació de l'instituït com a únic hereu universal es continuava regint pel dret antic, de manera que es podia verificar des de la mort del causant.

¹¹ El terme lleis caducaries comprèn la referida llei *Papia Poppaea*, de l'any 9 d.C., i també la *Lex Iulia de maritandis ordinibus*, de l'any 18 a.C. En aquestes lleis s'establí el deure de contreure matrimoni i de procrear per a totes aquelles persones que, trobant-se en les situacions vitals que aquestes normes consideraven adequades per casar-se i tenir fills, es mantenien en la solteria o no tenien descendència. Els qui infringien aquests deures eren considerats *incapaces* i se'ls vedava la possibilitat d'adquirir beneficis successoris. Els béns deferits a *incapaces* es consideraven *bona caduca* i es deferien als hereus que sí que complien els preceptes legals. Els complidors tenien, a més a més, altres privilegis, com el dret a adquirir les quotes hereditàries vacants per repudi o premoriència. En època tardo-clàssica tots els béns caducs corresponen al fisc, de manera que les lleis caducaries passen a tenir una funció purament punitiva dels qui les contravinguin. La innovació s'atribueix en Ulp.17,2 a un *Antoninus*, el qual ha estat identificat generalment com a Caracalla. Vid. no obstant això la recent defensa de l'atribució a Marc Aureli, en Martin AVENARIUS (2005), *Der pseudo-ulpianische liber singularis regularum. Entstehung, Eigenart und Überlieferung einer hochklassischen Juristenschrift*, Gotinga, pp. 347 i ss.

¹² Vid. Ulp. 17,1; D.28,5,43 (42) Iul. 64 dig. i D.35,1,21 Iul. 31 dig. En aquest últim text, molts autors consideren que els compiladors han eliminat un *non* entre *hereditatem* i *poterit*. Vid., entre altres, Sirio SOLÀIS (1933), *Diritto ereditario romano*, Vol. 2n, Nàpols, p. 110, n. 2 i p. 113, Pascuale VOCI (1967), *Diritto ereditario romano*, Vol. 1r, Milà, 2ª ed., p. 632 i Riccardo ASTOLFI (1996), *La lex Iulia et Papia*, Milà, 4a ed., pp. 225 i ss. No comparteixo aquesta opinió. Crec que Julià es refereix a un hereu que va adir després de l'obertura del testament però sense saber que estava obert. Julià ens diu que, en tractar-se d'una *condicio iuris*, l'important és que s'hagi complert realment i no que el delat sàpiga que s'ha complert. Julià compara aquest cas amb el d'una persona que es considera erròniament sotmesa a pàtria potestat i que accepta una herència en benefici del titular de la potestat: si realment està lliure de potestat, adquireix per a si, encara que en acceptar pensés que adquiria per al seu *paterfamilias*.

Segons Riccardo ASTOLFI (*La lex Iulia et Papia...* cit. pp. 225 i ss.) la Llei *Papia Poppaea* va retardar el moment de la delació per facilitar la caducitat dels beneficis successoris ja que si el beneficiari de l'atribució testamentària moria sense haver acceptat (i no tenia designat substitut en el propi testament) l'atribució caducava, amb els efectes referits en la nota precedent. Al meu parer, no obstant, és més probable que, com afirma Paul JÖRS [(1882), *Ueber das Verhältnis der lex Iulia de maritandis ordinibus zur lex Papia Poppaea*, Bonn, reimprès amb una nota de SPAGNUOLO VIGORITA (1985) en *Iuliae Rogationes. Due Studi sulla legislazione matrimoniale augustea*, Nàpols, la mesura està relacionada amb la *lex Iulia vicesimaria*, de l'any 6 d.C., la qual, als efectes de calcular l'impost sobre les herències exigia una obertura solemne del testament davant d'un Magistrat.

Sembla que les lleis caducaries van tenir una aplicació irregular al Principat i al Baix Imperi¹³. Justinià formalment va derogar aquestes lleis i va restaurar el règim anterior (*ius antiquum*) mitjançant una constitució de l'any 534 d.C. (*De caducis tollendis*), que va ser compilada en C.6,51¹⁴.

El sentit de “delació” existent en el Dret republicà es va convertir, per tant, en el *ius receptum* i va passar a formar part del Dret comú vigent a Catalunya. Per això la CDCC i les normes posteriors fan servir el terme “delació” en el sentit que tenia en el *ius antiquum* restaurat per Justinià i, per

A Roma, els testaments solien escriure's amb un punxó en tauletes de fusta encerats per la part interior. Un cop finalitzada l'escriptura, les tauletes (que solien ser dos o més) es lligaven amb cordills per uns forats practicats en els marges i se segellaven, de manera que no poguessin ser oberts sense trencar els segells o tallar els cordills. Un cop segellat, el testament es solia dipositar en un temple, perquè fos custodiat. L'obertura solemne consistia a trencar públicament els segells i revelar el contingut de les tauletes.

¹³ Alguns romanistes diferencien dos períodes en la interpretació de les lleis caducàries, un inicial que seria extensiu, i un altre posterior restrictiu. Ubaldo ROBBE (veu “Accrescimento” en *Novissimo Digesto Italiano*, Torí, 1957, p. 160) divideix la jurisprudència clàssica en un període d'interpretació restrictiva (fins a Caracalla) i un altre d'interpretació extensiva (des de Caracalla). En termes similars, però sense tanta precisió temporal, s'expressen Biondo BIONDI (1965), “La legislazione di Augusto” en *Scritti giuridici*, Vol. 2ⁿ (*Diritto romano. Fonti. Diritto pubblico, penale, procesuale, civile*), Milà, p. 153, Rosario VACCARO DELOGU (1941), *L'accrescimento nel diritto ereditario romano*, Milà, p. 151 i Maria ZABLOCKA (1986), “Le modifiche introdotte nelle leggi matrimoniali augustee sotto la dinastia giulio-claudia” a *Bull* 89, pp. 380 i ss. És molt probable que aquesta tendència hagi existit, encara que no es pot detectar a les fonts una inaplicació generalitzada. Sembla més aviat que els diferents emperadors, en vista de la situació de les seves finances i de la conjuntura política, van prendre actituds diferents enfront de les lleis caducaries. Alguns preferien els ingressos econòmics a la impopularitat, mentre que altres van intentar guanyar-se als habitants de l'imperi amb la inaplicació o l'abolició parcial del règim de les lleis *Iulia* i *Papia*.

El propi Justinià ens informa que moltes de les prescripcions d'aquestes lleis havien caigut en desús, o bé havien estat abolides per constitucions imperials: C.6,51 “...*Et quemadmodum in multis capitulis lex Papia ab anterioribus principibus emendata fuit et per desuetudinem abolita...*”

El conegudíssim fragment de Julià (D.1,3,32 llibre 84 digestorum) en el que s'afirma que “...*nam quid interest suffragio populus voluntatem suam declaret an rebus ipsis et factis? quare rectissime etiam illud receptum est, ut leges non solum suffragio legis latoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur*” es trobava, precisament, en un dels llibres dedicats a les lleis caducaries (vid. Otto LENEL, *Palingenesia*, Vol. 1, Col. 480). Això implica que, segurament, la inaplicació de gran part d'aquest règim va començar en plena època clàssica. Sobre aquest punt, vid. Filippo GALLO (1985), “Produzione del diritto e sovranità popolare nel pensiero di Giuliano (a proposito di D.1,3,32)” en *Iura* 36, pp. 70 i ss.

De la lectura de C.6,51,1, sembla desprendre's el primer que va caure en desús de forma progressiva va ser la regulació de la *incapacitas*, a excepció potser de les prohibicions matrimonials (Riccardo ASTOLFI (1973), “Note per una valutazione storica della *lex Iulia et Papia*”, *SD* 39, pp. 28 i ss.), mentre que la caducitat de quotes vacants sembla haver-se mantingut en vigor fins a Justinià (Paul JÖRS, *Ueber das Verhältnis...* cit. p. 46, n. 1, § 31). Constantí deroga la *incapacitas* dels *coelibes* i dels *orbi* l'any 320 (C.Th.8,16,1) i Honorio i Teodosi concedeixen el *ius liberorum* a tot el món (C.Th.8,17,2) l'any 410. El destí dels béns caducs també va variar en alguns aspectes. Vid. Nov. Th.17,2 Teodosi i Valentinià (any 444). Compari's amb la versió de C.10,12,2, en la que se suprimeix la referència als *relicta caduca*.

La caducitat de les quotes vacants també experimenta algunes modificacions en època postclàssica. Una constitució de Teodosi II i de Valentinià III (C.6,52,1) permet als descendents en línia recta del testador fins al tercer grau que morin després que ell, però *ante apertas tabulas*, transmetre la delació (de l'herència o del llegat) als seus descendents. És el que s'ha vingut a denominar *transmissio Theodosiana*. Justinià estén aquesta *transmissio* als instituïts *ex asse*, en la constitució *De caducis tollendis* (C.6,51,1,5). Sobre aquest punt, vid. Riccardo ASTOLFI, *La lex Iulia...* cit. (4a ed.) pp. 229 i ss.

¹⁴ Aquesta constitució de Justinià, del 534, deroga completament el règim de la caducitat, que ja havia estat exclòs gairebé completament del Digest i restaura el *ius antiquum*. Aquesta restauració es manifesta també en les Institucions (vid. I.2,20,8 en tema de llegats).

consegüent, resulta totalment encertat recórrer –com fa la Sentència- a la tradició romanística per interpretar el sentit d'aquesta paraula en l'art. 199 CDCC.

Existeix, per consegüent, una *continuatio iuris* en el sentit del terme delació, que es manté essencialment idèntic en el Dret precompilat i en el Dret compilat. Això no implica, amb tot, que també existeixi una *continuatio iuris* entre les normes que regeixen el termini per a la formació d'inventari per tal de detreure la quarta falcídia. Les regles específiques de la formació d'inventari contingudes en el *Corpus* justinianeu difereixen en punts molt importants de la regulació prevista en la CDCC, la qual cosa impedeix parlar d'autèntica continuïtat.

Si quelcom es pot criticar a la Sentència comentada és que passa per alt aquesta diferència i que, recolzant-se en la *continuatio iuris* existent en el sentit del terme “delació” crea el miratge que existeix també idèntica continuïtat jurídica en les normes que regeixen el termini per a la formació d'inventari per tal de detreure la quarta falcídia. La Sentència apunta *passim* alguns extrems de les regles romano-justinianeas que estableixen el termini per a la formació d'inventari però renúncia a aprofundir-hi, limitant-se a subratllar que es tracta d'un tema en què “no consta una pacífica doctrina” i a reproduir el comentari de FAUS/CONDOMINES¹⁵. Si la Sentència hagués estudiat amb una mica més de detall les normes romano-justinianeas relatives al termini per a la formació d'inventari, s'hauria constatat que hi ha una intencionada interrupció que distingeix el Dret precompilat del règim posterior a la CDCC¹⁶.

6. La pràctica d'inventari als efectes de la detracció de la quarta falcídia en el Dret romà-justinianeu

En el Dret Romà clàssic l'hereu no tenia necessitat de formar inventari per poder detreure la quarta falcídia¹⁷. Aquest deure va ser introduït *passim* per Justinià en una Constitució de l'any 531 d.C. (C.6,30,22,4 i 14c) que tenia com a objectiu principal la universalització del benefici d'inventari. No obstant això, la regulació més detallada d'aquest punt es troba en una Novel·la del propi Justinià de l'any 535 d.C. (Nov. 1,1 i 2) titulada *De heredibus et Falcidia*, un dels objectius

¹⁵ Suposem que la Sentència es refereix a Ramon FAUS ESTEVE/ Francisco de A. CONDOMINES VALLS (1960), *Derecho civil especial de Cataluña: Ley de 21 de julio de 1960 anotada*, Barcelona, concretament en el comentari a l'article 199 (pp. 240 i ss.). Aquesta obra s'ha imprès recentment (amb una presentació de Roberto FOLLIA I CAMPS) sota el títol *Comentarios a la Compilación de derecho civil de Catalunya*, Madrid, 2003. En aquesta obra s'exposa molt superficialment el règim justinianeu ordinari i, fins i tot, sembla donar-se a entendre que el terme extraordinari d'un any és una innovació de la CDCC. És, per consegüent, una exposició incompleta i imprecisa del règim justinianeu que no pot servir de referència per determinar el Dret precompilat.

¹⁶ La Sentència diu en el seu FD 3r, paràgraf 11è “*En definitiva, la apertura del testamento para contabilizar el plazo para la práctica del inventario, que se recoge en la Sentencia recurrida, debe de rechazarse, a tenor de la propia dicción de la ley, de los antecedentes del derecho romano (salvo las leyes caducarias), la jurisprudencia del Tribunal Supremo citada y la interpretación de los autores catalanes señalados...*”. El subratllat és meu. No puc adherir-me a la idea apuntada en la Resolució que de que existeix una continuïtat substancial entre la tradició jurídica i la regulació compilada. La continuïtat és un miratge creat per l'exposició simplificada –i errònia- del Dret justinianeu que es pot llegir a l'obra de Ramon FAUS ESTEVE/ Francisco de A. CONDOMINES VALLS, *Derecho civil especial de Cataluña* cit. pp. 240 i ss. Al meu parer, aquest text és responsable d'haver desorientat l'anàlisi històrica continguda en la Sentència comentada.

¹⁷ Cfr. D.35,2,73,5 Gai. 18 ad ed. prov. “...ipso iure minuuntur...”.

de la qual era dificultar la reducció dels llegats a causa de la detracció de la falcídia¹⁸. A la Novel·la no s'esmenta explícitament el termini per formar inventari, sinó que Justinià es remet a una norma anterior amb els termes "*secundum modum et tempora per quae dudum sancivimus*" ("segons la manera i els terminis que anteriorment hem sancionat"). Generalment es considera que la remissió s'ha de considerar feta a la Constitució del 531 d.C. compilada en el *Codex* (C.6,30,22). En aquesta norma (§§ 2 i 3) s'estableix que l'inventari ha d'iniciar-se en els trenta dies següents a l'obertura del testament o bé en el moment en què l'hereu sabés que s'havia obert el testament o que li havia estat deferida l'herència *ab intestato*¹⁹. L'inventari s'havia de finalitzar en un termini màxim de seixanta dies a comptar des del seu inici o bé, excepcionalment, si tots o la major part dels béns hereditaris es trobaven lluny de l'hereu, dins l'any següent a la mort del testador. Les paraules concretes de Justinià són les següents:

2. Sin autem dubius est, utrumne admittenda sit nec ne defuncti hereditas, non putet sibi esse necessariam deliberationem, sed adeat hereditatem vel sese immisceat, omni tamen modo inventarium ab ipso conficiatur, ut intra triginta dies, post apertas tabulas vel postquam nota ei fuerit apertura tabularum vel delatam sibi ab intestato hereditatem cognoverit numerandos, exordium capiat inventarium super his rebus, quas defunctus mortis tempore habebat

2ª. Et hoc inventarium intra alios sexaginta dies modis omnibus impleatur sub praesentia tabulariorum ceterorumque, qui ad huiusmodi confectionem necessarii sunt.

[...]

3. Sin autem locis, in quibus res hereditariae vel maxima pars earum posita est, heredes abesse contigerit, tunc eis unius anni spatium a morte testatoris numerandum datus ad huiusmodi inventarii consummationem: sufficit enim praefatum tempus, etsi longissimo spatio distant, tamen dare eis facultatem inventarii conscribendi vel per se vel per instructos procuratores in locis ubi res positae sunt mittendos.

[2. Però, si és dubtós si l'herència del difunt ha de ser acceptada o no, encara que <el delat> no consideri que necessiti deliberar, sinó que adigui l'herència o gestioni com a hereu, igualment ha de fer inventari, de manera que dins els trenta dies comptats des de l'obertura del testament, o bé des que hagués conegut l'obertura del testament, o bé la delació de l'herència intestada a favor seu, s'incoï l'inventari d'aquells béns que el difunt tenia en el moment de la seva mort.

2ª. I aquest inventari s'ha d'acabar totalment dins de seixanta dies, en presència de notaris i de les altres persones que són necessàries per a la seva confecció.

[...]

3. Però si ocorregués que els hereus estiguessin absents dels llocs en els quals es troben els béns hereditaris, o la major part d'ells, llavors els concedim el termini d'un any a comptar des de la mort del testador per acabar aquest inventari; perquè, encara que hi hagi una llarga distància, el termini referit és suficient per donar-los la possibilitat de confeccionar l'inventari, ja per si mateixos, ja encarregant-li als representants instruïts, als llocs on es trobin les coses.]

S'ha d'assenyalar, doncs, que el terme *a quo* per al còmput del termini varia en funció de si els delats es troben en el mateix lloc que els béns hereditaris o no. En el primer cas, s'estableix un termini de trenta dies per iniciar l'inventari, a comptar des de l'obertura del testament o des de que el delat conegués l'obertura del testament o la delació *ab intestato*, si aquesta data és posterior.

¹⁸ Vid. per tots Biondo BIONDI (1960), *Sucesión testamentaria y donación*, Barcelona, p. 403.

¹⁹ Aquest terme s'aplicarà rarament per a la quarta falcídia, només quan el causant, sense atorgar testament, hagi deixat en codicil llegats a càrrec dels seus hereus legals.

Un cop iniciat l'inventari, s'ha de concloure en seixanta dies comptats des de la data del seu inici. En canvi, si el delat no es troba en el mateix lloc que els béns hereditaris el termini per inventariar és d'un any, a comptar, no obstant, des de la mort del testador i no des de l'obertura del testament o des del coneixement de la delació *ab intestato*²⁰. En la terminologia del Dret comú, el primer termini és un *tempus utile*, mentre que el segon és un *tempus continuum*.

Aquesta diversitat de termes inicials per al còmput del termini per inventariar no sembla respondre a cap lògica i ha provocat la perplexitat dels exegetes. Les paraules de MÜHLENBRUCH es poden subscriure sense vacil·lació: "*Diese letzte Vorschrift gehört zu den zahllosen unter den neueren Kaisern ergangenen, wobei weder Maß noch Verhältnis recht erwogen ist.*" [Aquest darrer precepte pertany a aquells promulgats en gran nombre en temps dels emperadors més recents en què no s'ha calibrat correctament ni la mesura ni la proporció.]²¹

S'entendria que als absents se'ls concedís un termini més extens per inventariar que als presents, com succeeix, per exemple, en matèria de *longi temporis praescriptio*, però això no és el que fa la constitució de Justinià. Tot al contrari: l'absent, sovint, serà de pitjor condició que el present: per poc que es retardi l'obertura del testament succeirà que l'any comptat a partir de la mort del testador transcorrerà abans que els trenta dies a comptar de que el delat va tenir coneixement de l'obertura del testament. Per exemple, què succeeix si passats dos, tres o quatre anys des de la mort del causant es descobreix un testament fins llavors ignorat? Si el delat es troba en el mateix lloc que la majoria dels béns hereditaris, llavors podrà inventariar, però si es troba en un altre lloc, estarà fora de termini. Això és absurd.

Tots aquests problemes van portar a molts exegetes a intentar racionalitzar i simplificar els terminis previstos en la constitució de Justinià, fins i tot a costa de contravenir el seu tenor literal²². Altres, per contra, es van cenyir a l'autoritat del text rebut²³. A Catalunya, la referida norma va ser considerada generalment de forma acrítica dret vigent en el seu tenor literal fins a la

²⁰ Cal preguntar-se si el termini anual és aplicable a la successió intestada, ja que la norma es refereix únicament a "testador". El cas de l'hereu intestat gravat amb llegats és infreqüent, de manera que la solució a aquest cas queda en suspens.

²¹ Christian Friedrich MÜHLENBRUCH, en CH. F. GLÜCK (1840), *Ausführliche Erläuterung der Pandecten nach Hellfeld*, Tom 41, Erlangen, p. 356.

²² M. SCHÄFFER ("Mittheilungen aus der Praxis über verschiedene Rechtsmaterien" I, *Archiv für praktische Rechtswissenschaft aus dem Gebiete des Civilrechts, des Civilprozesses und des Criminalrechts* 5 [1858], pp. 236 i ss.), per exemple, omet tota referència a la norma del § 3 de la constitució de Justinià, en un intent deliberat d'aproximar el règim del Dret comú al dels arts. 793 i ss. del Code francès. Christian Friedrich MÜHLENBRUCH (en CH. F. GLÜCK, *Ausführliche Erläuterung...* cit., pp. 358 i ss.) intenta corregir la regla del § 3 presumint un error de Justinià a l'hora de fixar el moment inicial del còmput, encara que admet que "mit den Worten der Stelle, welche die Anordnung zunächst und eigentlich enthält ist dies [sic.] Resultat freilich unverträglich." [Aquest resultat és clarament incompatible amb les paraules del passatge que immediatament i pròpiament conté la regla.]

²³ Aquest és l'enfocament majoritari entre els pandectistes. Vid. entre altres S. W. ZIMMERN (1823), *Grundriss des gemeinen in Deutschland geltenden Erbrechts*, Heidelberg, § 116, pp. 69 i ss.), A. SCHWEPPE/ W. MEJER (1833), *Das Römische Privatrecht in seiner heutigen Anwendung*, Tom 5 (Erbrecht; prätorische Restitution), Gotinga, 4ª ed., § 606, p. 178 i Bernhard WINDSCHEID (1887), *Lehrbuch des Pandektenrechts*, Tom 3r, Frankfurt del M., 6ª ed., § 606, p. 236.

Compilació²⁴. El procés compilador, no obstant això, va oferir l'oportunitat d'introduir per via legislativa l'ordre i la racionalitat que necessitava la matèria.

El camí cap a la Compilació va resultar, amb tot, especialment difícil i accidentat. En l'article 312 del Projecte d'Apèndix de 1930 es mantenien els dos terminis per inventariar (90 dies i 1 any) referits en la Constitució de Justinià, el primer aplicable amb caràcter general i el segon només si "*l'hereu visqués fora de Catalunya, o els béns o la seva major part estiguessin fora del seu territori*". S'unificava, no obstant, el *dies a quo* per al còmput del termini, que en ambdós casos és "*des de que legalment pugui ser conegut el testament*." Amb aquesta expressió es pretenia adaptar l'expressió *aprire tabulas* de la Constitució justiniana al context del Projecte, en el que no hi ha pròpiament un acte solemne d'obertura del testament excepte en el cas de testament tancat (art. 249 del Projecte). No obstant això, aquesta adaptació era molt desafortunada, ja que, sovint, resulta difícil fixar en quin moment pot "*legalment*" ser conegut el testament, especialment si pensem en el testament hològraf *inter liberos* previst en l'art. 252 del Projecte. A més a més, una cosa és que el testament pugui ser conegut i una altra ben diferent és que realment ho sigui. És una sort, per tant, que aquest text mai entrés en vigor.²⁵

El Projecte de Compilació de 1955 recollia en el seu article 389 (a què es remetia el 437) un termini general per inventariar de 180 dies naturals (el doble del que estava previst en la Constitució de Justinià) "*a comptar des de que tingui lloc la delació de l'herència*" a favor de l'hereu. El termini previst era d'un any, a comptar des d'aquesta mateixa data, si el testador hagués mort o tingut la seva última residència habitual a l'estranger o si l'hereu no residís dins la circumscripció de l'Audiència Territorial en què es trobés la major part dels béns hereditaris.

El nou criteri del Projecte havia estat preconitzat per algunes Sentències del Tribunal Suprem en les què, de forma poc subtil, s'havia equiparat l'instant en el què el delat va conèixer la delació amb el moment en què aquesta es va produir, segurament per considerar que, en els casos en qüestió, no concorrien elements que permetessin dubtar que el delat va conèixer la delació des del primer moment²⁶. És paradigmàtica la STS, 1ª, 25.10.1950 (AJ.1529; MP: Luis Vacas Andino) en la que es diu. (Considerant 4ª) "*...el inventario debe de comenzar dentro de los 30 días de tenerse conocimiento de la declaración [llegeixi's: delación] y terminarse antes de transcurrir otros 60...*" per després concloure que l'inventari "*....no se formalizó hasta el 9 de mayo de 1892, cuando ya habían*

²⁴ Antoni Maria BORRELL I SOLER (1944), *Derecho civil vigente en Cataluña*, Tom 5è, Barcelona, 2ª ed., § 526, a què es remet des del § 476 n. 7. Un dels textos de referència és A. VINNIO (1765), *In IV. Institutionum imperialium commentarius*, Amsterdam, 4ª ed., p. 474b.

Respecte de la quarta trebel·liànica, una part important de la doctrina catalana de l'Edat Moderna considerava modificat el règim del Dret comú per una norma de *ius proprium*, la constitució de Felip II aprovada en les Corts de Monzón de 1547 recollida com a constitució 1ª del Títol 8è, Llibre 6è, Volum 1r de les *Constitucions i altres Drets de Catalunya*. Les especialitats introduïdes per aquesta norma són aplicables únicament a la quarta trebel·liànica, per la qual cosa es pot prescindir de la seva anàlisi detallada. Cfr. Ramón María MULLERAT BALMAÑA, *La cuarta trebeliánica* cit. pp. 113 i ss.

²⁵ El mateix criteri es troba en l'art. 266 de l'Avantprojecte de la Comissió Jurídica Assessora de 23 de juliol de 1931.

²⁶ En aquest sentit, vid. STS, 1a, 5.7.1949 (Ar.953), en el considerant 3r de la qual es diu "*lo que interesa es que haya inventario (oportet inventarium fieri in expresión de los autos) por lo que las leyes exigen que éste se encuentre terminado dentro de los noventa días después del fallecimiento del testador...*".

transcurrido los tres [meses] siguientes a la delación exigidos por la ley antes citada para la terminación del inventario...”.

El *dies a quo* per inventariar del Projecte de 1955 va passar a la Compilació de 1960, en l'article 199 –el text de la qual hem reproduït *supra*–, i també en l'art. 230 CS, en els quals es van modificar tan sols les circumstàncies que permetien gaudir del termini anual. El vigent art. 230 CS té el tenor següent:

“L'inventari ha de quedar clos dins els cent vuitanta dies naturals a comptar de la delació de l'herència a favor del fiduciari, o be dins un any, si el fideïcomitent ha mort o ha tingut l'última residència habitual a l'estranger o si el fiduciari no resideix al domicili on radiquen la major part dels béns hereditaris.

L'inventari ha d'ésser formalitzat notarialment o judicialment i s'hi han de ressenyar els béns relictos i llur valor en obrir-se la successió i els deutes i les càrregues hereditaris, amb indicació de llur import. No cal detallar els elements del parament de casa, les empreses o els negocis, les coses universals o el conjunt de coses ni expressar el fi a què respon la formació de l'inventari.

No és considerat com a pres en forma l'inventari quan, a sabuda del fiduciari, no hi figuren tots els béns i tots els deutes, ni quan ha estat confeccionat en frau dels fideïcomissaris. Per a la formació de l'inventari no cal citar cap persona, però hi poden intervenir els fideïcomissaris que ho sol lícitin.

L'inventari de l'herència pres en temps i en forma per qualsevol altra persona aprofita al fiduciari.”

Aquest art. 230 CS recull en essència la norma de la Constitució justiniana per al cas de béns ubicats en lloc diferent de la residència de l'hereu, concedint-li un any des de la delació de l'herència per formar inventari²⁷. Aquest règim s'estén també al cas en què el testador hagués mort o hagués tingut la seva última residència habitual a l'estranger. No obstant, per als altres casos la norma segueix el nou criteri introduït en el Projecte de Compilació de 1955 (i recollit en l'art. 199 CDCC). En aquest punt la norma s'aparta del que havia estat tradicional en el Dret precompilat, fixant com a moment general inicial per al còmput del termini per inventariar, la data de la delació i no la del coneixement de l'obertura del testament (o de la delació intestada).²⁸

²⁷ La Constitució de Justinià parla de “*a morte testatoris*” mentre que l'art. 199 CDCC i l'art 230 CS diuen “*a comptar de la delació de l'herència*”. La mort del testador no sempre implica la delació de l'herència a favor de l'instituí, per exemple, si l'hereu ha estat instituí sota condició suspensiva. El canvi és rellevant i subratlla la interrupció existent entre el Dret precompilat i la CDCC.

²⁸ La jurisprudència que ha interpretat l'art. 199 CDCC (i que no cita la Sentència comentada) ha seguit de manera regular l'exegesi de la norma que acabem de referir, encara que l'únic argument ha vingut essent la literalitat del precepte, segurament perquè cap de les parts havia proposat una interpretació alternativa, fundada en el Dret precompilat, que es pretengués fer passar per davant del sentit usual dels termes elegits pel legislador. En aquest sentit pot vaguis la STSJC, Sala Civil i Penal, 21.6.1999 (Ar. 2000\8028) i la SAP Barcelona, Civil Sec. 14a, 13.9.2004 (JUR 2004\282401). Per a la quarta trebel·liànica, vid. SAP Barcelona, Civil Sec. 1ª, 13.5.2005 (Ar. 989; MP: Josep Llobet Aguado).

7. Conclusions

En resum, doncs, la tradició jurídica catalana –formada en aquest cas íntegrament i exclusivament per la tradició romanística de C.6,30,22,2 i 3– contenia dos punts de referència diferents per a l'inici del termini per formar inventari, per tal de detreure la quarta falcídia. El termini general per iniciar l'inventari era de trenta dies comptats des de que el delat hagués conegut l'obertura del testament o bé la delació de l'herència *ab intestato*. Aquest inventari s'havia d'acabar en un termini de 60 dies des de la seva incoació. Si els hereus estaven absents dels llocs en els quals es trobaven tots o la major part dels béns hereditaris, llavors disposaven d'un any a comptar des de la mort del testador per acabar aquest inventari. Aquest règim planteja el problema que, de vegades, el termini anual acabarà abans que el termini ordinari de 90 dies (30 + 60), per exemple, si l'hereu desconeix l'existència del testament.

L'art. 199 CDCC (i l'art. 230 CS) posa fi a aquests dubtes simplificant el règim tradicional: regula només el termini final de l'inventari (no l'inicial) i, encara que manté la duplicitat de terminis, unifica els dies *a quo* per al seu còmput, que en tot cas es comptarà des de la delació de l'herència. Aquesta tasca de simplificació implica una ruptura parcial amb la tradició precedent que el legislador ha fet de forma intencionada.

Comparteixo, per consegüent, el criteri de la Sentència en el sentit que el *dies a quo* del còmput ha de ser el de la mort del causant, per ser aquesta la data de la delació, essent legítim el recurs a la tradició jurídica catalana per interpretar en quin moment es considera deferida l'herència. En contra d'allò que s'ha al·legat pels hereus, les regles romano-justinianeas específiques per al termini de formació d'inventari contingudes en la constitució justiniana compilada en el *Codex* (C.6,30,22) resulten inhàbils per servir com a criteri exegetíc de la norma compilada, al existir una interrupció entre ambdues regulacions.²⁹

Amb tot, considero que la solució de l'art. 199 CDCC (i de l'art. 230 CS) no és la més adequada per regular aquesta qüestió. Al meu parer, la pròxima reforma del Dret successori català seria una bona ocasió per repensar la manera en què es va realitzar la simplificació de la norma continguda en C.6,30,22,2 i 3.

Principalment, he de dir que em sembla totalment injustificada la fixació de dos terminis inicials per al còmput del termini per inventariar, en especial si això permet que qui necessita més temps (l'hereu que es troba lluny dels béns hereditaris), de vegades, acabi tenint menys temps per inventariar. Per consegüent, estic d'acord amb la Compilació en què ha de simplificar-se la constitució justiniana fixant un únic *dies a quo*.

²⁹ La voluntat reformista del legislador tanca la possibilitat de recórrer al Dret del passat com a criteri exegetíc. En qualsevol altre cas, s'estaria posant en dubte l'autoritat del legislador per imposar canvis normatius. En paraules de Pau SALVADOR CODERCH (Com. art. 1 CDCC en Ferran BADOSA I COLL, *et al.* (1987), *Comentaris a les reformes del Dret civil de Catalunya*, Vol. 1, Barcelona, p. 72) "[...] el recurs al dret històric constitueix ara com ara el criteri natural d'interpretació i integració d'un text legal, la Compilació, elaborat tècnicament a partir de la doctrina de la *iuris continuatio*

No obstant això, no comparteixo l'elecció del legislador. Crec que s'hauria d'haver escollit com a dia inicial el que Justinià estableix com a règim ordinari, és a dir, la data en què el delat va conèixer l'obertura del testament o, si es vol adaptar la norma a les formes testamentàries usuals en l'actualitat, la data en què va tenir coneixement de la delació. Si es pren com a referència el dia de la delació de l'herència (o la mort del testador, o fins i tot l'obertura del testament) sovint, el termini caducarà abans que el delat conegui que ha estat instituït hereu i abans que sàpiga quins llegats ha ordenat el causant. La situació és especialment sagnant si hom té en compte el context de dol i desorientació en què sovint es troben els delats durant els mesos següents a l'obertura de la successió. Per això a Justinià li va semblar raonable que, almenys amb caràcter general, no es pogués iniciar el termini per inventariar si el delat no sabia que ho era.

D'altra banda, és sabut que Justinià va introduir la necessitat d'inventariar perquè els hereus no sostraguessin béns hereditaris o de qualsevol altra manera manipulessin en favor seu el còmput de l'actiu i del passiu de l'herència (Nov.1,2pr). Però, si el termini per formar inventari és tan breu i es calcula des de la delació, no s'obre la porta a què un legatari ocult i fraudulentament un testament o un codicil hològrafs, o bé una memòria testamentària, fins que hagi caducat el termini perquè l'hereu gravat pugui formar inventari? Seria *summum ius, summa iniuria*.³⁰

Aquest no és el cas de la Sentència comentada, ja que, si bé no queda demostrada la data en què els fills del testador van tenir accés al contingut del testament, sí que consta que aquests van actuar com a hereus, almenys des de 1982, la qual cosa és un indicatiu de que coneixien la seva condició de delats molt abans de rebre la demanda de la Sra. Carmen. A més a més, C.6,30,22,2 no estableix com a data inicial el dia del coneixement de la delació testada, sinó el dia en què el delat va conèixer l'obertura del testament, que és una cosa molt diferent. S'ha de tenir en compte que, en tractar-se d'un testament notarial (FJ 3r, paràgraf 11è "*primera còpia*"), els fills del difunt segurament van poder accedir-hi, al poc temps de conèixer la mort del testador, de manera que si realment ignoraven la delació testamentària, coneixien almenys l'existència del testament i podien accedir al seu contingut quan volguessin, seguint les oportunes formalitats. En tot cas, les circumstàncies concretes del cas comentat no han d'enfosquir que la data *a quo* del còmput per a inventariar fixada en l'art. 199 CDCC i 230 CS pot ser font de situacions realment injustes.

És possible que, en la pròxima reforma del Dret successori català desaparegui totalment la quarta falcídia, la qual cosa resoldria el problema d'arrel. No obstant això quedaria encara obert l'espinós tema de l'inventari format als efectes d'evitar la responsabilitat *ultra vires*, per al qual també es podria qüestionar si resulta raonable mantenir la data *a quo* prevista actualment en l'art. 30 CS.³¹

[...] però tampoc no cal estar per les solucions històriques si l'anàlisi de les disposicions de què es tracti palesa la millor adequació al cas d'altres criteris interpretatius."

³⁰ Ciceró *De officiis* 1,10,33.

³¹ Considero millor aquesta solució que la llibertat per inventariar, sense subjecció a termini, prevista, amb caràcter general, en l'art. 1016 del Codi civil espanyol (amb les excepcions dels arts. 1014 i 1015) i també en els §§ 1993 i ss. BGB.